

Koncz Péter

A sárospataki Kalajka-sétány és a Suta-ösvény ökológiai terve

Bizonyára sokakban felmerült a gondolat, hogy mit lehetne kezdeni a méltánytalanul elhanyagolt Kalajka partszakasszal Sárospatakon, a Bodrog jobb partján? Az én vízióm, hogy létesüljön a *Rákóczi-várat és a Sárospatak-Végardó Termálfürdőt a Bodrog-part, illetve a fürdő melegvíz kifolyója (Suta-patak) mentén összekötő gyalogos sétány*. Ezzel a Vízikapu melletti parkot kiterjesztenénk a hídon túlra.

Írásomban azt a szemléletmódot jelenítem meg, amely a különlegesen jó és egyedi állapotban meglévő, a természeti adottságokra épülő, gazdaságosan kivitelezhető és működtethető sétány megteremtését tartja kívánatosnak.¹ A fejlesztés célja az, hogy a kiépített létesítmény – megtartva a természet adta látványt – lehetőséget adjon egy új városrész kifejlődéséhez. A térképet szemlélve, a terület geometriailag a város közepén található. Több oldalról jól megközelíthető, gyalogos átvezető útvonalként is szolgálhat a Vár, illetve az előtte húzódó park, valamint a Református Kollégium, a Fazekas utcai (vendég)házak és a Termálfürdő között. Ezáltal lehetőség nyílna a turisták, a közönség és a lakosság számára, hogy a két egység között célirányosan, ám sétálva-nézelődve, új környezetben mozogjon, „cserélődjön”. A sétány aktívan ölelné fel a meglévő természeti és kulturális értékeket. Kiépülésével kulturált környezeti lehetőséget teremtene arra, hogy a közeli házakban kávézók, borozók, panziók, galériák, vendégházak nyíljanak, a Bodrogon lampionos, virágos mólók ringjanak. Ez is egy szép „EU-tópia”.²

A folyamathoz ki kell lépni abból az ördögi körből, amely szerint amíg nincs rendes út, addig nem lehet nyitni semmit, és fordítva: minek egyáltalán jobb út, ha nincs is rá különösebb szükség. A sétány nem fog egyik napról a másikra megvalósulni, kiépítése csak szakaszosan lehetséges. A Kossuth utcai, Bodrogra néző porták rendbetételéhez, a szennyvíz ideömlésének megakadályozásához, az évtizedek óta felhalmozott szemét eltakarításához nem is lehetne sem az önkormányzatnál, sem az EU-nál pénzért kopogtatni. *Amivel viszont pályázni lehet: egy kiforrott, ötletes, komplex terv, amely azt is vázolja, hogy miért perspektíva a sétány megépítése.* Kitérve persze arra is, hogy miként „működik” majd (gondozás, közvilágítás) és miért lesz egyedi, aktív turisztikai vonzerő, sőt (vendéglátással, mólokkal) turisztikai termék. (azaz: vonzerő + szolgáltatás.) Mindenek előtt tehát tárjuk fel, hogy milyen értékekre lehet építeni.

Előzmények, történelmi és nyelvi kapcsolatok

A gondolat, hogy valamit tenni kellene Sárospatakon, a Bodrog-part (eltérő okok miatt és eltérő mértékben) elhanyagolt különböző szakaszaival – így pl. a Kalajkát érintő részével – sokakban és talán igen régről megfogant.³ Bár manapság számos helyi szerve-

1 tudomány és társadalom

zet aktívan foglalkozik a témával,⁴ konkrétan a Kalajka területére vonatkozó társadalom- vagy természettudományi jellegű tanulmány még nem született. Ugyanakkor a térséggel (Zemplén, Bodrogköz, Hegyalja, Hegyköz) számos kutató foglalkozott és foglalkozik.⁵ A Kalajka területének rendezésére 1995-ben született egy építészeti terv,⁶ amely végül nem valósult meg vélhetően a várható magas költségek, illetve a hídral összefüggő vízrendezési problémák miatt. A tervezők a terület rendezését annak teljes átalakításával, feltöltésével kívánták elérni. Elgondolásuk szerint a Bodrog partjától 10 méterre egy indító töltést, majd annak folytatásaként egy rézsűs magas partot alakítottak volna ki. Hasonló jelleggel, mint ahogyan az a híd túloldalán, a Rákóczi Vár alatt látható. Számításaik szerint ehhez mintegy 65 ezer m³ földet kellett volna odaszállítani és elegyengetni. Ezzel a tervvel együtt járt volna a fák eltávolítása is; amelyet később tölgy, szil és éger ültetésével szándékoztak pótolni. A kialakított rézsűtos felületre humuszt, műtrágyát, (a föld megfogásaként) műanyaghalót, és fűmagot terveztek szétteríteni. Véleményem szerint az ilyen megoldás a térrendezés legköltségesebb és legdrasztikusabb módja. A tölgyfa ezen a területen nehezen maradt volna meg; nem is illene a tájképbe. A terv mára elavult, hiszen a meglévő kedvező adottságokat (természetes fás partszakasz, jó minőségű öntéstalaj stb.) nem használta fel; így pl. azt sem, hogy az öregebb fák meghagyása védelmet jelent a partot érő víz erodáló erejével szemben.

A terület rendezését ma mindenki szükségesnek tartja; a lakók, a civil szervezetek, a terület tulajdonosa (ÉKÖVIZIG – Észak-magyarországi Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság), Sárospatak Város Önkormányzata és a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma egyaránt. Vita folyik róla a döntéshozók és a lakossági körében is.⁷

A Rákóczi-vár és a Bodrog folyó közötti Vízikapu, tehát a rendezvényi tér látogatói számára, a pataki hídhoz, az Urbán György-féle térplasztikai parkhoz és a folyó túloldalára, mint vonzerőt jelentő objektumokhoz vezető út meghatározó pontja a jobb parti hídláb. Az erre való felkapaszkodást, az úttesten történő átkelés kényelmesebbé és egyszerűbbé tételét célszerű figyelembe venni a híd tervezett felújításánál és a sétány kialakításánál egyaránt. Kuriózum lenne a Vízikapu rendezvényi tér és a térplasztikai park között az *úttest alatti gyalogos alagút létesítése*. Ezen a ponton – nem elsősorban információs táblával, hanem ívesen kialakított vaskorláttal, térplasztikai elemmel – emlékeztetni lehetne az erre járókat a régi vashídra.⁸ A híd mellett található műemlék barokk ház tulajdonosai vélhetően gondoltak már arra, hogy lehetőségük adódik „helyzeti előnyük” kihasználására. Ötlettel, motivációval elképzelhető, hogy a vendéglátás számára legalább a ház kertjét megnyissák.

Érdemes lenne a Fazekas sor és a Kolozsvári utca kereszteződésében lévő házak kertjeiben megbúvó Pálóczi-várkastély műemléki védettséget élvező romjainak a bemutatása, feltárása. Hasonlóképpen a sétányt gazdagítja az a faragott kő (szenteltvíz-tartó?) és azok az Árpád kori kerámia anyagok, amelyeket Gömöri János 1970 májusában a Kossuth utca 38. számú ház telkén tárt föl.⁹ A Sárospatak archaikus jellegébe egységes arculattal illeszkedő sétány több ponton felcsatlakozna a Kossuth Lajos, Dobó Ferenc utca irányába, illetve a Hárs közön, a „Büdös árkon”, továbbá a Bezerédi utcán át egészen a Kazinczy Ferenc utcáig. Ezen útvonalakon az értékek szinte kínálják magukat.¹⁰

Ideje feltenni a kérdést: mit jelent egyáltalán a „Kalajka” – vagy inkább kinek mit jelent? A fiatalok számára bizonyára találkozó, avagy kisebb *kalamajkák* eredetének helyét je-

lölheti. Vajon innen származna a Kalajka neve? Balassa Iván könyve a név eredetére vonatkozóan nem ad útbaigazítást.¹¹ Érdekes, e szó olyannyira ritka, hogy tudomásom szerint Magyarországon csupán itt, e terület jelölésére használják. A feltételezhető „ka” kicsinyítő képzőt lehalasztva a „kalaj” szótővel sem fordul elő semmilyen magyar szó, helység. Megjegyzendő, hogy újonnan a kalaj kifejezés a kalauz becézéseként terjedt el. Érdekes, hogy Iránban és Indiában található egy-egy Kalaj helységnév, de ez valószínűleg véletlen egyezés. Kováts Dániel hívta fel a figyelmemet, hogy az *Új magyar tájszótár* „kalajda” formában Nagyszalontáról ad egyetlen adatot ‚magas, hajlott hátú’ jelentéssel. Balassa Ivánnal közösen írt könyvükben utaltak arra, hogy 1866-ból és 1877-ből fordul elő egy-egy adat arra vonatkozóan, hogy így neveztek egy erdőrészletet Sárospatak határában.¹² Ő azt valószínűsíti, hogy ez az elnevezés a terület földrajzi-táji fekvésére utal, tekintettel a szóban sejtethető ‚hosszú, nyurga’ jelentéssel bíró tájnyelvi eredetre. A „kalajka”-hoz hasonló szó a lengyelben fordul elő, mint „kolejka”, jelentése: sor; bár a vasúttal kapcsolatban használják, s nem pl. a magyar sors, sorszám stb. megfeleltethető szóalakjaként. Figyelemre méltó, hogy a ‚sor’ szó értelmezést nyerhet, tekintettel a közeli Fazekas sorra vagy a Pap sorra. (Ez utóbbi egykor a mai Rákóczi és a Kossuth utcákat kötötte össze a Kollégium területén).

Vajon miért kaphatott lengyel elnevezést a sor? Az okot talán a lengyelországi testvérvárosban, Krosznóban kell keresni. Az is lehet, hogy a szálak inkább Csejtére vezetnek. Bakos József megemlíti, hogy 1645 tájékán I. Rákóczi György Csejtéről agyagiparos anabaptistákat telepített Sárospatakra, így alakult ki a hécei Újkeresztény telep.¹³ Több forrás szintén megemlíti, hogy I. Rákóczi György kézművességben jártas, üdöztetés, háború elől menekülő morva mestereket fogadott be és telepített le Patakon.¹⁴ Igaz, Csejte ma Szlovákiában van, de csak 20 km-re a cseh határtól, így gyakorlatilag a város Morvaország térségében található. Viszont a kalajka szóra se csehül, se szlovákul nem hasonlítanak a sor, a fazekasság, a kerámia szavak. Lehet, hogy a csehek, morvák, illetve szlovákok akkoriban a sor kifejezésére a rokon, szintén nyugati szláv nyelvcsaládba tartozó lengyel *kolejka* kifejezést használták.

Elképzelhető, hogy az elnevezés a *kalamajka* szó zűrzavar, felfordulás, baj, kellemetlenség értelmezéséből fakad a Bodrog áradásai és/vagy a nyomában maradó hordalék miatt. Az ukrán nyelvben a *kolomijka* gyors, kárpát-ukrán tánc; nem valószínű, hogy éppen itt táncolták. Ám a latin *calamitas* baj, kár jelentéséből eredeztethető a magyar *kalamitás*, úgymint viszontagság baj, bosszúság, kellemetlenség s vélhetjük ezt is eredetnek a Bodrog sodrása vagy esetleges itteni diákcsíny miatt. Azt is figyelembe kell venni, hogy a szabályozás előtt a Bodrog a mai – szemközti – holtág sodrában folyt errefelé. Tehát a túloldali nagy sodrás és az itt kicsapódó hordalék okozhatott éppen kalamajkát.

Szláv eredetre vezethető vissza az akkor ezen a területen, a Hécén átfolyó Suta patak neve is.¹⁵ A ‚suta’ jelentése csonka, kurta. A Hécén volt egy *szaladszárító* elnevezésű ház, ennek nevében a *szalad* is szláv eredetre vezethető vissza: ‚csíráztatott gabona, maláta’. A sörfőzés mára éppúgy eltűnt innen, mint az egykor itt álló sörház.¹⁶

Kultúrtörténeti emlék, hogy korábban több vízimalom is működött Sárospatakon, amelyekről így szól a krónikás: „Öt malma van vízi, amely folydogáló / Az egy igen hasznos, a négy áldogálló...”¹⁷ A folyó alkalmas lenne, ha nem is gazdasági, de turisztikai hasznot hajtó játékmalom vagy legalább a malom elvét kihasználó vízi játékok működtetésére.

Természeti szempontok és körülmények

A megálmodott sétány a Bodrog part mentét érintő tevékenységek rendszerét, a vízpart és a víztér növényzetét, állatvilágát, illetve a víz tisztaságának védelmét és a vízügyi szabályokat, előírásokat messzemenően figyelembe véve épülhet ki. A közeli Long-erdő, Mandulás, Gombos-hegyi kökörösücs, Bot-kő stb. területei, illetve a vadregényes Zemplén erdői és a Bodrogtörzs vízi világa nemcsak a botanikai, zoológiai ritkaságok, illetve a geológiai különlegességek miatt értékesek.¹⁸ Fontos, *hogy őriznek valamit abból a tájból, amit még természetnek lehet hívni*. E területeken még természetes, tehát effektíve megvalósul az anyag körforgalma és az energia áramlása. Úgy is fogalmazhatunk, hogy rendszerük víz, levegő, energia stb. elnyelő, továbbító és átalakító/tisztító funkcióval, szolgáltatással rendelkezik. Igaz ugyan, hogy a Bodrog-part a Kalajka mentén nem védett, sőt, a legtöbb nagyfelbontású térkép beépített területként jelöli, de ez a rész mégis közel természetes állapotokat mutat. *Azért különleges, mert az eredeti, ősi potenciális vegetáció (növénytársulás) borítja*.¹⁹

Ez persze nem azt jelenti, hogy soha ne lett volna bolygatva. Valaha, a szabályozás előtt, a folyók jóval hosszabbak voltak, mint ma, s ezek mentén ilyen, puhafa fűz-nyár liget erdős társulás kísérte. Ez a természeti látvány és az ezzel összefüggő gazdálkodási forma (árvíz-, fogszabályozás) hajdan oly jellemző volt az Alföld és a Bodrogtörzs vidékeire. *A part mentén elhelyezkedő liget erdők, mint ökológiai folyosók is fontosak*. A tájak erdősültsége sokszor, többféle okokra visszavezethetően megváltozott.²⁰ Kiemelendő, hogy jelenleg az Új Vásárhelyi-terv éppen a korábbi vizes területek, vizes élőhelyek illetve a víz által befolyásolt és fenntartott területek visszaállítását irányozza elő. A folyó természetes játéka ellen lehet küzdeni magasodó gátakkal, de nem érdemes. Ezeket a vizeket meg kell fogni, szét kell teríteni, gazdálkodni kell velük, jelen esetben pedig engedni kell, hogy ezek az ingadozó vizek a Bodrog-partot övező természetes látképet fenntartsák. Éppen ezért, tehát a Bodrog miatt érdekes ez a terület; *a folyó és környezete az a vonzerő, ami miatt érdemes oda látogatni*. Ezt a látványt a jelenlegi területkezelés sajnos nem képes fenntartani. Foghíjas lett a fásor a Bodrog bal partján, az üdülők övezetében és foghíjas lesz a Vár alatt is. Ez a Kalajka területén természetszerű kezeléssel még elkerülhető.²¹ A kezelés egyfelől magában foglalja, hogy hagyni kell az újulatot, tehát az utánpótlást felnöni. A kezelés ilyen módja példaértékű lenne arra vonatkozóan, hogy miként lehet fenntartani egy vízhez kötött társulást városi szövetben. Egyértelműen – pl. ízléses jelöléssel – bizonyos elhatárolt területeken fel kell hagyni a kaszálással, hagyni kell, hogy kitermelődjenek a jövő parti sétányát övező fák. A fiatalost azért is érdemes a meglévő fák utánpótlásaként kinevelni, mert azok rendelkeznek a környezethez való genetikai alkalmazkodás képességével; szemben az idegen, betelepített, máshol nevelt hibrid fajjal. A part menti „ökoszisztéma” fennmaradásához elengedhetetlen, hogy azokat időszakosan víz borítsa el. Ez a megújulási folyamatokat is előidézi.

Miből áll ez az ökoszisztéma? Amit mi feltérképeztünk, az a vízparti környezet és a vízparti élőlények összekapcsolt rendszerének csupán egy kis szeglete. Józsa Árpád Csaba biológus kollégámmal 2007. július 28-29-én több cönológiai (társulástani) felvételezést és élőhely jellemzést készítettünk. A határozásban Simon Tibor munkáját használtuk.²² Tanulmányom végén megadom a Bodrog-part Kalajka területén lévő növényfajainak felsorolását. A Suta-patak mentén fellelt 78 féle növényfaj közlésétől és az itt lévő társulások

jellemzésétől eltekintek, a későbbiekben azonban több helyen utalok ezekre.²³ Összeségében megállapítható, hogy a Kalajka menti Bodrog-part területén a puhafás (fűz-nyár) ligeterdő (*Salicetum albae-fragilis*) társulása található, amelyben a lombkoronát és a cserjeszintet a fekete, fehér nyárok (*Populus nigra*, *P. alba*) a kecske, fehér és a csigolya fűzek (*Salix caprea*, *S. alba*, *S. purpurea*) képezik.²⁴ A liget erdőt magas sásos, nádas, vízi és mocsár vegetáció övezi. Érdekességként itt még a „fátyoltársulás” is megemlíthető. Ez azt jelenti, hogy a különböző kúszónövények, mint pl. a komló (*Humulus lupulus*), a farkasalma (*Aristolochia clematidis*) és a sövény szulák (*Calystegia sepium*) felfutnak a fákra, bokrokra és egy nagy falat, illetőleg több boglyára emlékeztető formákat, a fákkal együttesen galériaerdőt képeznek. Ezen a területen előfordul a védett Tisza-parti margitvirág (*Leucanthemella serotina*) is. Kevés egyedszámmal, ugyanakkor magas fajszámmal (5 db) megtalálhatóak itt idegen (nem őshonos) fajok is. A zöld juhar (*Acer negundo*), a gyalogakác (ámorfa, *Amorpha fruticosa*) és az akác (*Robinia pseudo-acacia*) ugyan „zöld” lombnak tűnik, ám irthatatlan, a talajt is lerontó, a helyi fajokat kiszorító növényekről lévén szó, gyérítésük indokolt.²⁵ A Suta-patak menti kertekben, a felszántott területeken nagy mértékben felüti a fejét a kanadai betyárkóró (*Erigeron canadensis*), amely tömegesen elszaporodó, adventív (emberi tevékenység kapcsán elterjedt, behurcolt, idegen származású) faj, gyom. Mindezek miatt célszerű elkerülni a talaj további bolygatását. Érdekességként megemlíthető, hogy a Bodrogon is megfigyelhető időként a *tiszavirágzás*, bár nem elsősorban ezen a szakaszon. Azonban *egy itt kialakított tanösvény felhívhatja erre a figyelmet*. Arra is, hogy az olyan típusú öreg fákban, mint amilyenek a Kalajka mentén is megtalálhatóak, élnek a védett zempléni és ragyás futrinkák.²⁶ Kívánatos, hogy művészi, ugyanakkor vandálbiztos információs táblák szolgálják a figyelemfelkeltést. A területen található jelenlegi és jövőbeli létesítmények fűtésére a geotermikus energia megoldást nyújthat. Az ilyen energiahasznosítás a fürdő elfolyó melegvizével vagy egy hőszivattyús berendezés alkalmazásával történhet. Ennek működtetéséhez vélhetően nem szükséges mélyre vezetni a csöveket. Balassa Iván idézi, hogy „...könnyű észrevenni, azt is, hogy a sárospataki Hécz (Hév-jó-ce) városrész nevében hé-Heu, azaz „hő” víz (*thermae*) fogalom él...” Mivel „a Suta-patak...meleg vizet szállított”, ezért a hőszivattyú számára szolgáló meleg közeg nem lehet messze.²⁷

A növények telepítéséről és a vízminőségről

A telepítés lehetőleg őshonos, tájba illő, nem védett és gondozást alig, illetve keveset igénylő fajokkal történjen. A fentebb tárgyaltak értelmében célszerű visszaszorítani a nem őshonos fajokat, elősegíteni a védett, illetve dekoratív fajok fennmaradását (pl. tőosztásos szaporítással). A Suta-patak befolyásánál számos virágzó mocsári növény található, köztük a gyógyhatású fekete nadálytő (*Symphytum officinale*); a jó illatú vízi menta (*Mentha aquatica*); a dús, lila színpompát adó réti fűzény (*Lythrum salicaria*) vagy pl. a sárga színű, egyre ritkuló mocsári nőszirm (*Iris pseudacorus*). Érdemes e fajok itteni meghonosításával próbálkozni. Ültethetőek ezeken kívül a liliomok, virágkákák, a sokáig virágzó nyári orgona, a rózsalonc és a rododendron dekoratív bokoregyedei. A meglévő és kívánatos növények rendszerezett felszaporítása számos szempontból előnyös; nem kell drágán kertészetekből vásárolni, nagy valószínűséggel hosszú távon is fennmarad az illető növény, nem kell attól tartani, mint ami az idegen honos fajok betelepítésénél

történik (allergén anyagok terjedése, kontrolálatlan elszaporodás, lásd Tapolca, Hévíz). A sétány mentén idényszerűen, dézsában virágos növények helyezhetők ki. Igen hívogató különlegesség lenne pl. a *gránátalma*. A sétány itt utalna a Várral való kapcsolatára, ismert ugyanis, hogy Lorántffy Zsuzsanna több fajjal, köztük a gránátalma nevelésével is kísérletezett a Várkertben.²⁸ A Suta-patakba, tehát az elfolyó termálvíz csatornába, illetve közvetlenül a víz közelébe nem célszerű növényeket telepíteni, az eldugulás, a nehézkes gondozás miatt. Ugyanakkor figyelni kell arra, hogy a Bodrogba való befolyás előtt a fajgazdagság magas, szép a természetes színkompozíció. Az itt fellelhető fajok megtartása, szaporítása igencsak kívánatos, úgymint pl. subás farkasfog, réti fűzény, orvosi ziliz, mocsári nőszirm, fekete nadálytő stb. A csatorna oldala, illetve maga a talajszint rendkívül száraz. A csatornától min. 1-2 méterre jól megkülönböztethető egységben, mélyebbre gyökerező cserjék, fák ültethetők. A csatorna mentén fekvő területek viszonylag értéktelenek, ezért ide a szükséges létesítmények kiépítése (parkoló, szélesebb sétány, kiszolgáló egységek stb.), illetve a látványt gazdagító virágos növények, fák telepítése javasolható. *A koncepciónk: a csatornát övező parton, vonalas elrendezésben, magasabb fás szárú növények vezetik a járókelőt a Bodroghoz, illetve a Bodrogtól a fürdőig. A fák között változatosságként egy-egy cserje díszlenc, a Bodrog és a Suta-patak találkozásánál pedig üde, mocsári növények virágoznak.*

A víz minősége Sárospatakon is égető probléma. A víz fürdőzés céljából értelmezett jósága bizony kívánivalót hagy maga után. A folyó városon történő zavartalan átfolyása sem megoldott. A Kossuth utcai házak szennyvízelvezetésének problémája ismert, megoldását a sétány kiépítésénél figyelembe kell venni. A fürdőből leengedett víz egészségügyi, víztisztasági szempontok szerinti vizsgálatát elviekben a fürdőnek kötelessége mérni. Jelenleg a fürdő fejlesztés alatt áll. A tervezők szándékában áll az elfolyó melegvíz fűtésként való hasznosítása (2007. július 28-án a kifolyó melegvíz pl. 36°C-os volt, amely éppen 6°C-kal magasabb a megengedettnél), és az elgondolásban a biológiai víztisztítás is szerepel. Tekintettel arra, hogy a Suta-patak nyáron időnként teljesen kiszárad, a patak és környezetének jellegét merőben meghatározza a befolyó termálvíz minősége (vöröses szín a vaskiválás miatt, kellemetlen szag a klór miatt, hőterhelés stb.). Erre a színes kiválásra is fel lehet hívni a figyelmet (lásd pl. Egerszalók). A fürdő területéről kifolyó termálvíz további hasznosítása (látványmedence, dísztó, zuhatagok stb.) függ a fejlesztések utáni, majdani, maradék víz adottságaitól (pl. hőszivattyúval már hasznosított, tehát lehűlt víz, illetve tisztított állapot).

A beruházás méretéből (ha nagyobb, mint 5 hektár, ám elsősorban minőségéből (vízpartot érintő tevékenységek, esetleges duzzasztógát építése) adódhat, hogy *előzetes környezeti hatástanulmány* (EKHT) készítése szükséges, amelyet a területi Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőséghez kell elküldeni. Az EKHT kivitelezése során érdemes – az eredményes együttműködés érdekében – felvenni a kapcsolatot a hatósággal. Ha nem szükséges részletes környezeti hatástanulmány, az egyéb környezetvédelmi jogszabályok betartása magától értetődő.²⁹

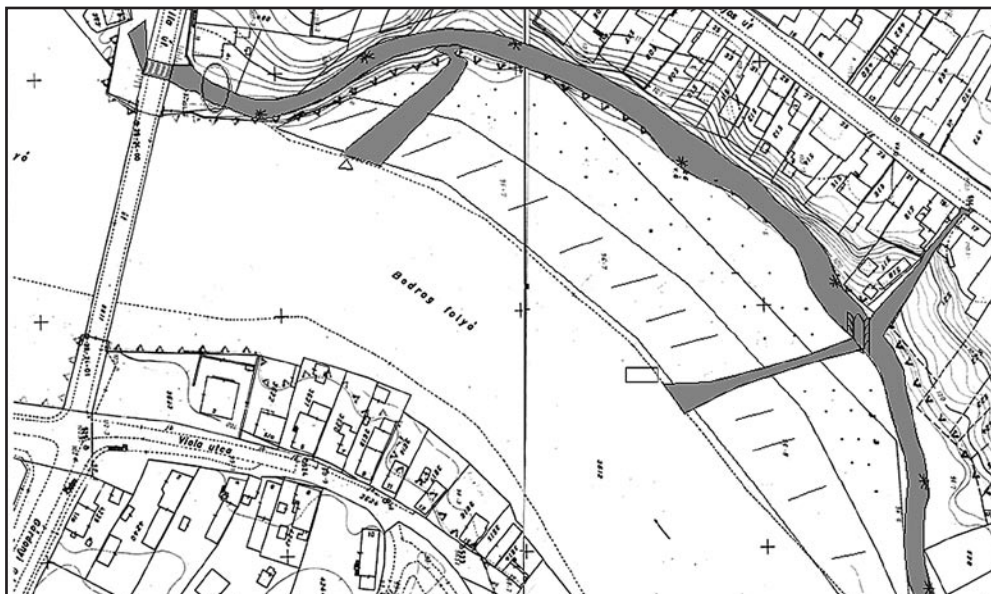
A Kalajka-sétány tervrajza

A sétány tervezett elvezetése a domboldalban magasan, alátámasztással bevágott éllel történhet. (A térképvázlaton ezt jelzi a szürke sáv.) Ezzel megoldódik, hogy időszakosan legyen előntve a Kalajka területe (fontosságát lásd fentebb). Megoldódik a Kossuth utcai

házak árvíz-, illetve telekvédelmé. Lehetőség nyílik a Bodrog parti „aktív elemek” megközelítésére is. Az ezekhez vezető út árvíz idején lezárható. A munkálatok nem duzzasztják vissza a folyót, ezért a fejlesztés nem jelent terhelést a hídra.

Másik lehetőség a Fazekas sor alatt található gát meghosszabbítása, a Kalajka közepén, nagyjából a térképvázlaton a pontozott és a ferdén vonalkázott terület határán. Ez az elgondolás gyakorlatilag az előző terv part felé tolásaként értelmezhető.

Vázlat a Kalajka területének általam javasolt rendezéséről

Jelmagyarázat

- szürke sáv = járda baba- és tolokocsival, kerékpárral járható kiképzéssel
- ferdén vonalkázott terület = a ligeterdő fenntartására kijelölt, kezelés alatt álló terület
- pontozott terület = nyírott rész
- csillaggal jelölt elemek = pad, lámpa, szemetes, virágláda
- téglalap = kajak-kenu-csónak kikötő hely
- háromszög = vízi játék (pl. mini malom, csengettyű stb.)

A Suta-patak torkolatától a fürdőig vezető sétány esetében a járda elvezetése a csatorna mentén történne a fürdő bejáratáig. Az úttesten való áthaladáshoz célszerű zebrát kialakítani, az itt lévő hidat felújítani, festéssel, virággal díszített korláttal vonzóvá tenni. Egyelőre krónikusan megoldatlan a parkoló kérdése; ennek tervezése is a hivatkozott fejlesztési program része. Kiépítésénél fontos szempont a megfelelő méretezés, a biztonságos parkolás szolgálata (kerítés, térfigyelő kamera, őrzés stb.), az árnyékot adó fák meghagyása. Ugyanakkor ezen a területen a természeti szempontoknál – *zöld terület* – fontosabb a *járható felület* igénye; tehát ide szolgáló, hangulatjavító, kiegészítő látvány-

elemeket tervezhetünk. A fürdő bejáratánál érdemes kialakítani egy szélőtől, esőtől védett, jól felszerelt fogadó épületet (wc). A csatorna Bodrogra ömlésénél a vízmű objektumai találhatóak, ezen a területen, illetve a környékén nagyobb építkezés nem, legfeljebb terprendezés, járda elvezetés folytatható. Ugyanakkor *ki lehet alakítani egy látványos bemutatóhelyet, arról, hogy miként történik a termásvíz kinyerése.*

A hivatkozott fürdőfejlesztési tanulmányhoz, a szakmai vitákhoz és a beruházás konkrét tervezéséhez *egy újabb javaslatot is közzéteszek.* Az országban egyedülálló lenne a fürdőkomplexum, ha a fürdőzés kultúráját interaktív módon mutatná be a rómaiaktól a törökökön át a wellnesig. Ide értve természetesen a hajdan oly híres zempléni, hegyaljai fürdőkulturát. Így testközelből megismerhetőek lennének mindazon szokások, gyógy-módok, élmények, sőt infrastruktúrák, amelyek a fürdözést övezték és övezik. Egey Eme-se nagyívű tanulmányban dolgozta fel a térség fürdőinek történetét, a további munkákhoz is számos szempontot adva, a mérvadó országos és helyi jelentőségű irodalmat összegyűjtve.³⁰

Comenius, az *Orbis Pictus*ban, igen szemléletesen fejezi ki a nagyon egyszerű, mindazonáltal a parti látvány fenntartásához nélkülözhetetlen elvet: „*A magból plánta nevelkedik / A plánta tsemetévé válik / A tsemete élő fává lesz...*”³¹ Érdemes ellesni egy-egy ötletet; fontos a tapasztalatok cseréje Szentendrével, Bajával, Gyulával vagy éppen Győrrel arról, hogy miként lehet a vizet összekötni a városfejlesztési, rekreációs célokkal. A későbbiekben a „Malomkő tanösvény”-be is be lehetne vonni a Kalajka sétányt.³² Fontos feladat a további forrásgyűjtés és a szemlélet formálása. A hatékony és célravezető együttműködés érdekében szükséges a folyamatos egyeztetés a vízügyi és a városi hatóságok, a sárospataki intézmények, a lakosság és a helyi civil szervezetek között.

Kutató és tervező munkám során Sárospatakon számos szervezet és magánszemély segítséget nyújtott, sokan jelezték, hogy készek tenni az ügy érdekében. Az érintetteknek, továbbá mindazoknak, aki szívügyüknek érzik a Bodrog-part fejlesztését, ezúton is köszönetet mondok. A sétány tervezésében nyújtott segítségért és munkájáért külön köszönettel tartozom Józsa Árpád Csabának (biológus) és Seress Lászlónak (logisztikus).

Függelék

A Bodrog menti Kalajkában fellelt növények megjegyzésekkel. A felmérés időpontja: 2007. július 28.

akác (*Robinia pseudo-acacia*) gyérítendő; aszat, szürke (*Cirsium canum*), fekete bodza (*Sambucus ebulus*) gyógynövény; nagy csalán (*Urtica dioica*) gyógynövény; nádképu csenkesz (*Festuca arundinacea*); csillagpázsit (*Agropyron repens*); fagyöngy (*Loranthaceae*) gyógynövény intenzív terjedése vizsgálendő; farkasalma (*Aristolochia clematitis*); díszes farkasfog (*Bidens tripartitus*) tovább szaporítható; csigolya fűz (*Salix purpurea*) megtartása fontos; fehér fűz (*Salix alba*) megtartása fontos, gyógynövény; kecske fűz (*Salix caprea*) megtartása fontos; gyalogakác (ámorfa) (*Amorpha fruticosa*) ritkítendő; hídőr (*Alisma plantago-aquatica*)(folyóban); kék ibolya (*Viola cyanea*); mezei juhar (*Acer campestre*); zöld juhar (*Acer negundo*) invazív, ritkítendő; kakaslábfű (*Echinochloa crus-galli*); mezei

katángkóró (*Cichorium intybus*) gyógynövény; csíkos kecskerágó (*Euonymus europeus*); japán keserűfű (*Fallopia japonica*) adventív, irtandó; lapulevelű keserűfű (*Polygonum lapathifolium*); terjőke kígyószisz (*Echium vulgare*) gyógynövény; komló (*Humulus lupulus*) gyógynövény; mogyorós lednek (*Lathyrus tuberosus*); lómenta (*Mentha longifolia*); Tisza-parti margitvirág (*Leucanthemella serotina*) védett; murek (*Daucus carota*); nád (*Phragmites australis*); fehér nyár (*Populus alba*); fekete nyár (*Populus nigra*) megtartása fontos; pántlikafű (*Phalaris arundinacea*); francia perje (*Arrhenatherum elatius*); sün-tök (*Echinocystis lobata*) adventív, irtandó; szarvaskerep (*Lotus corniculatus*); hamvas szeder (*Rubus caesius*); sövény szulák (*Calystegia sepium*) mocsári tisztessű (*Stachys palustris*); fekete földi tök (*Bryonia alba*); fehér üröm (*Artemisia absinthum*) gyógynövény; fekete üröm (*Artemisia vulgaris*) gyógynövény, allergén; gilisztaüző varádcis (*Tanacetum vulgare*) gyógynövény; orvosi ziliz (*Althaea officinalis*) gyógynövény.

Jegyzetek

¹ A tanulmány bővebb változata Sárospatak komplex fejlesztési kutatási programjához (kutatásvezető: dr. Koncz Gábor PhD, mka@mail.datanet.hu) illetve a Végardó Élményfürdő megvalósíthatósági tanulmányhoz kapcsolódik. Ez utóbbit dr. Gellai Imre irányításával készítette az Aquaprofit Műszaki, Tanácsadási és Befektetési Zrt. Javaslataimat nyilvánosan először a fürdő-terv társadalmi bemutatásakor adtam elő Sárospatakon 2007. augusztus 10-én, a Sárospataki Lokálpatrióták Egyesületének a Huszár Panzióban szervezett vitáján. Power-pointos rövidített változata elhangzott Sárospatakon 2007. november 12-én, a Magyar Comenius Társaság tudományos felolvasó ülésén. Az a változat megjelenés alatt a Társaság Bibliotheca Comeniana Könyvsorozatának XIII. kötetében. A megfontolások, javaslatok felhasználásra kerülnek a Varga Csaba által irányított, Sárospatak komplex városfejlesztési stratégiája és operatív programja, 2007-2013 című, az Önkormányzat által megrendelt munkálatok keretében. Az említett cönológiai leírás és a fotók gyűjteménye megtalálható lesz e kutatás dokumentációjában. (Stratégiakutató Intézet Kht. www.strategiakutato.hu) Az említett kutatások előkészületeiről lásd: Koncz Gábor: Sárospataki Eu-tópiák = Zempléni Múzsza, I. évf. 1. szám, 2001. február, 38-45. o.; Uő: Tokaj-Hegyalja kulturális és borturizmusa. In: Nyikos István, Séllyei András (szerk.) Tokaj szőlővesszein. Gondolatok a tokaji borról. Tokaji Bor Konferencia 2001, Magyar Borok Háza, Budapest, 2002. 86-90. o.; Uő: Merre van előre? Kulturális nemzetstratégia = Szín – Közösségi Művelődés. A Magyar Művelődési Intézet folyóirata, 12/2-3. szám, 2007. június, 67-75. o. A szerző e-mail címe: pkoncz@gmail.com.

² Koncz Gábor: Sárospataki Eu-tópiák, i.m.

³ Családi történetekből tudom, hogy nagyapám, dr. Koncz Sándor (1913-1983) is többször szorgalmazta a Vár alatti Bodrog part és a Kalajka kitisztítását. Az előbbi napjainkban immár remekül megvalósult. Amikor 1947-1952 között, a Sárospataki Református Kollégium Teológia Akadémiájának tanára, illetve a kollégiumi Gazdasági Választmány elnöke volt, nagyszabású tervek lehetőségét vetette fel. Elgondolása szerint a tornateremből alagút vezetett volna a Kalajkába, s itt a Bodrog parton uszoda építését és csónak kikötőt javasolt.

⁴ Többek között a Bodrogközi Művelődési Egyesület, az Élő Bodrogért Egyesület, az Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért Alapítvány, a Sárospataki Lokálpatrióták Egyesülete, a Sárospataki Polgári Kör.

⁵ Az utóbbi időben pl. a „Zemplén népeisége, települései” konferencia, az „I. Zemplén Kutató Konferencia”, a „Bodrog Program” stb.

⁶ Csicsely András – Gál Ágnes: Bodrog jobb parti árterület rendezése, Sárospatak. Saviterv Sajó Vízügyi Tervező és Kivitelező Kft. terve, Sárospatak, 1995. Sárospataki Önkormányzat Műszaki és Kommunális Iroda Városfejlesztési és Városüzemeltetési csoport dokumentációja.

⁷ Déry Zoltán: Sárospatak Város Önkormányzatának Gazdasági Programja a 2007. január 1-től 2010. december 31-ig terjedő időszakra, Sárospatak Város Önkormányzata, 2006. 25 o. Az önkormányzat 6026-2/65/2007. (III.30.) KT. számú határozata: A Bodrogpart belvárosi szakaszának jelenlegi állapotáról, javaslat a rehabilitációs intézkedésekre és idegenforgalmi hasznosítására.

⁸ Vö: Vásárhelyi Balázs: Zemplén közúti hídjai a Tiszán és a Bodrogon = Zempléni Múzsza, V. évf. 3. szám, 2005. ősz, 43. o.

⁹ Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, www.koh.hu, www.kolostorut.hu: „Sárospatak, Ferences kolostor”; továbbá: Domokos György, Kovács Ágnes, Makoldi Miklós, Szörényi Gábor, Wolf Mária: Sárospatak középkori kutatástörténete = Pataki Régészeti Híradó - online régészeti folyóirat, (szerk.) Ringer István, kiadja a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma, I. évf. 1. szám, 2007.

¹⁰ Pl. Fáy András, Móricz Zsigmond, Kossuth Lajos egykori lakóházai stb.

¹¹ Balassa Iván: Sárospatak történeti helyrajza a XVI-XX. században, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc-Sárospatak, 1994.

¹² Kovács Dániel – Balassa Iván: Sárospatak határának helynevei, Sárospatak, 1997.

¹³ Bakos József: A pataki múlt hétköznapijai, adalékok Sárospatak gazdaságtörténelméhez. A Sárospataki Református Gimnázium Néprajzi Szemináriumának Kiadványai, Sárospatak, 1950.

¹⁴ Hörcsik Richárd: „Bodrog partján van egy város...” Tanulmányok Sárospatak történetéből, Napkút Kiadó, Budapest, 2007.

¹⁵ A Suta patak forrása a Forró-kút, a Megyer-hegyi Ciróka nyak felé vezető út, a „Kata-Nagylegelő” mellett található. A szóban forgó terület néhai vitéz dr. Néray Miklós, majd örököse, Néray Katalin (1941-2007) tulajdona volt. 1992-től a Koncz családhoz tartozik. Néray Katalin temetését követően, a Rákóczi Várban tartott megemlékezések keretében jelentette be dr. Koncz Gábor ezt az elnevezést.

¹⁶ Balassa: i.m.

¹⁷ Bakos: i.m.

¹⁸ Vö: Chyzer Kornél: Adatok északi Magyarország, különösen Zemplén megye és Bártfa sz.kir Város flórájához = Magyar Botanikai Lapok, 1905. 4: 304-331. o.; Egey Antal: A Zempléni-hegység élővilága, védett természeti ritkaságai = Zempléni Múzsza, II. évf. 2. szám, 2002. május, 33-41. o.; Hegyessy Gábor: A Bodrog vizében és árterén található élőlények komplex felmérése. Zárójelentés a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium V. Országos Környezettudományi és Természetvédelmi kutatásfejlesztési feladatok pályázatához, 2003. Azonosítószám: K-36-02-00060H.; Hargitai Zoltán: A Long-erdő és vegetációja = Acta Geobot. Hung. 1939. 2: 143-149. o.; Uő: A sárospataki előhegyek ve-

getációja = *Acta Geobot. Hung.* 1940. 3: 18-29. o.; Uő: A Mandulás és növényvilága. In: (Egey Antal szerk.): *A Tiszáninnen Református Egyházkerület Sárospataki Líceumának 1939-40. évi évkönyve*, Sárospatak, 1940. 3-13. o.; Koncz Sándor: A természettudományok művelői és oktatása a Sárospataki Kollégiumban, a 15-16. században = *Zempléni Múzsza*, I. évf. 3. szám, 2001. augusztus, 40-47. o.; Tuba Zoltán: Overview of the flora and vegetation of the Hungarian Bodroghöz = *Tiscia* 1995. 29: 11-17. o.; Uő: A Zempléni-hegység növényzetének áttekintése = *Természettudományi közlemények*, 2003. 1: 235-242. o.; Uő: Hargitai Zoltán sárospataki éve = *Zempléni Múzsza*, V. évf. 4. szám, 2005. tél, 40-45. o.

¹⁹ Zólyomi Bálint: Magyarország természetes növénytakarója. In: Hortobágyi T. – Simon T. (szerk.): *Növényföldrajz, társulástan és ökológia*, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000.

²⁰ R. Várkonyi Ágnes: *Táj és történelem*, Osiris Kiadó, 2007.

²¹ Mátyás Csaba: *Erdészeti ökológia*, Mezőgazda Kiadó, 1996; Horváth Ferenc – Borhidi Attila: *A hazai erdőrezervátum-kutatás célja, stratégiája és módszerei*, Természetbúvár Alapítvány Kiadó, Budapest, 2002.

²² Simon T.: *A magyarországi edényes flóra határozója*. Harasztok – Virágos növények, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000.

²³ A jelen írás bővebb változata, az említett fajleírással és a terület fotódokumentációjával megtalálható az 1. számú jegyzetben hivatkozott kutatások dokumentációjánál.

²⁴ A társulás pontosabb, részletesebb leírását lásd: Borhidi Attila: *Magyarország növény-társulásai*, Akadémiai Kiadó, 2003.

²⁵ Mihály Botond – Botta-Dukát Zoltán (szerk.): *Özönnövények. Biológiai inváziók Magyarországon*, Természetbúvár Alapítvány Kiadó, Budapest, 2004.

²⁶ Hegyessy: i.m.

²⁷ Balassa: i.m.; A hőszivattyú olyan, mint egy kifordított hűtőszekrény (Komlós Ferenc: *A hőszivattyú technológia szerepe a klímapolitikában*, Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia szakvélemény, 2007.

²⁸ Bakos: i.m.; Török Péter: *A pataki vár kertjei*. In: *Történeti Kertek. Kertművészet – Műemlékvédelem*, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet – Mágus Kiadó, Budapest, 2000.

²⁹ 1995. évi LIII. tv., 152/1995(XII.12.), 20/2001. (II.14.), 314/2005. (XII.25.) Korm. sz. rendeletek; 1995. évi 85/337/EEC és 1997. évi 497/11/EEC Európa Tanácsi határozat; 97/1-1/EK irányelv II. melléklete.

³⁰ Egey Emese: *Fürdőélet Abaújban és Zemplénben* = *Zempléni Múzsza*, VI. évf. 2. szám, 2006. nyár, 25-35. o.

³¹ Comenius A. J.: *Orbis Pictus A' világ le-festve* (reprint kiadás) *Bibliotheca Comeniana I. Magyar Comenius Társaság*, Sárospatak, 1986. 24. o.

³² Kiss Gábor – Barkó Orsolya (szerk.): „Malomkő” tanösvény, kirándulásvezető füzet, Sárospatak–Herceggút–Makkoshotyka, írták: Barkó Orsolya – Dr. Kiss Gábor – Havassy András – Stoll László – Demeter Éva, Herceggút Község Önkormányzata, 2001.